

DOROTA FELCENLOBEN

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Łukasz Tomasz Sroka, Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870-1914. Studium o elicie władzy, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2012, ss. 564, il.

Historyk badający wiek XIX na ziemiach polskich staje przed bardzo trudnym zadaniem. Dotyczy to zarówno rozproszenia dokumentów, znajdujących się w archiwach oraz bibliotekach w kraju i za granicą, jak i ich zniszczenia, nie mówiąc już o konieczności posiadania umiejętności pracy ze źródłami w języku innym niż polski czy łaciński. Jednym z najtrudniejszych wyzwań jest selekcja materiału i podanie go odpowiedniej krytyce, szczególnie kiedy mamy do czynienia ze źródłami różnej proveniencji. Bardzo trudno być specjalistą z zakresu historii prawa, administracji publicznej, zagadnień gospodarczych (niezwykle skomplikowanych w czasie zaborów), nie mówiąc o sprawach kulturalnych czy relacjach międzyludzkich. Historyk, podejmując badania z zakresu tych wszystkich dziedzin, staje się jednocześnie prawnikiem, ekonomistą oraz wnikliwym psychologiem i filozofem. Formułując temat dotyczący Rady Miejskiej we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej w formie studium o elicie władzy, Autor omawianej książki posłużył się narzędziami badawczymi często zupełnie nieznanymi i niedostępnymi dla historyków *sensu stricto*.

Łukasz Tomasz Sroka historyczne szlify zdobywał pod okiem znanego i cenionego historyka prof. Kazimierza Karolczaka. Tematyka lwowska od blisko siedmiu lat stała się ważną częścią rozległych badań naukowca, koncentrujących się na historii i kulturze Żydów w XIX i XX w., historii Izraela i Krakowa oraz badaniu struktur społecznych, szczególnie elit. Zainteresowania badawcze Autora przyczyniły się do kontynuowania i pogłębiania współpracy polsko-ukraińskiej, która na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie posiada swoje

długoletnie tradycje. Półprywatne kontakty nawiązane jeszcze w latach 80. XX w. przez ówczesnego prorektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie prof. Feliksa Kiryka stały się impulsem do podjęcia współpracy środowisk naukowych ze Lwowa i Krakowa. Kontynuatorami pogłębiania relacji z ukraińskimi naukowcami byli pracownicy Instytutu Historii, wśród których szczególne miejsce zajął prof. Kazimierz Karolczak, a od 2010 r. również Łukasz T. Sroka. Współpraca polsko-ukraińska zaowocowała organizacją cyklicznych konferencji (*Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*), publikacjami w postaci ośmiu tomów studiów po polsku i ukraińsku¹ oraz przyjaźniami, tak bardzo cennymi i potrzebnymi.

W świetle inicjatyw podejmowanych przez Łukasza Tomasza Srokę studium o elicie władzy na przykładzie Rady Miejskiej we Lwowie w okresie autonomicznym staje się pewnym podsumowaniem dotychczasowych eksploracji. Liczne publikacje, udział w konferencjach naukowych oraz kwerendy w archiwach lwowskich i wiedeńskich udowadniają, że badacz nieprzypadkowo wybrał omawianą tematykę, która stała się kontynuacją jego wcześniejszych badań.

Autor, stawiając sobie za cel rozprawy analizę środowiska radnych, jednocześnie w sposób bardzo czytelny i uporządkowany opisał mechanizmy powstawania elity, jej rodowód oraz wyjaśnił kontrowersje i problemy, które przez lata narastały wokół terminologii związanej z tym zagadnieniem. Teorię elit do badań naukowych na przełomie XIX i XX w. wprowadzili dwaj włoscy uczeni: Gaetano Mosca i Vilfredo Pareto, którzy określani są mianem klasyków. Autor słusznie zauważył, że rozważania nad zagadnieniem elit trzeba rozpocząć od zapoznania się z teorią i metodami sprawowania władzy, które pojawiają się w dziełach Platona (*Państwo*) oraz Arystotelesa (*Polityka*). Wnikliwego czytelnika zainteresuje historia całego procesu powstawania teorii elit. Oczywiście nie jest to zasadniczym tematem pracy i dlatego wybraną literaturę na ten temat przedstawiono w przypisach. Ukłonem w stronę ukraińską jest odwoływanie się do badań prowadzonych przez Ljubomirę Mandzij i Oksanę Daszkiwską, które wyodrębniły cztery etapy rozwoju teorii elit.

Ożywiona dyskusja naukowa wokół elitaryzmu przybrała formę sporów semantycznych oraz nieporozumień wynikających z wartościowania. Autor jednoznacznie podkreślił swoje stanowisko i tym samym wyznaczył kierunek swoich badań. Do eli-

¹ W Polsce ukazały się następujące tomy: *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa*, t. 1, red. H. W. Żaliński, K. Karolczak, Kraków 1995, *Prace Monograficzne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie*, nr 194; t. 2, red. i idem, Kraków 1998, *Prace Monograficzne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie*, nr 240; t. 4, red. K. Karolczak, Kraków 2002, *Prace Monograficzne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie*, nr 326; t. 5: *Ludzie Lwowa*, red. idem, Kraków 2005, *Prace Monograficzne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie*, nr 430; t. 7: *Urzędy, urzędnicy, instytucje*, red. K. Karolczak, Ł.T. Sroka, Kraków 2010, *Prace Monograficzne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie*, nr 560. Na Ukrainie wydano: *Львів. Місто – суспільство – культура*, t. 3, ред. Л. Зашкільняк [et al.], Львів 1999; t. 6: *Львів–Краків. Діалог міст в історичній перспективі*, ред. О. Аркуша, М. Мудрий, Львів 2007; t. 8, ч. 1: *Влада і суспільство*, ред. О. Аркуша, М. Мудрий, Львів 2012; t. 8, ч. 2: *Культура, освіта, наука, церква*, ред. О. Аркуша, О. Вінниченко, М. Мудрий, Львів 2012.

ty zakwalifikował wszystkie osoby, które w określonym czasie posiadały uprawnienia do podejmowania kluczowych decyzji wpływających na życie innych ludzi. Takimi osobami w okresie autonomicznym we Lwowie byli radni miejscy. W związku z tym została podjęta próba analizy realnego wpływu urzędników na życie lwowian. Ukazanie historii ich karier, przynależności wyznaniowej i narodowej, a nawet kondycji majątkowej i aktywności gospodarczej w połączeniu z przedstawieniem okoliczności powstania Rady Miejskiej, jej podstaw prawnych, ustrojowych oraz sposobu funkcjonowania, dało kompleksowe i pionierskie opracowanie tematu.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów, z czego pierwszy wykracza poza wyznaczoną cezurę i stanowi tło do dalszych rozważań. Wprowadzenie w zagadnienia dotyczące okresu przedautonomicznego są swego rodzaju kompendium wiedzy o stanie Lwowa od czasów rozbiorów.

Zgłębiając historię lwowskiego samorządu w okresie zaborów, dostrzegamy subtelne przeobrażenia miasta, jego problemy narastające przez lata oraz relacje z Wiedniem. Był to czas pełen dramatycznych wydarzeń, które przyniosły degradację gospodarczą miasta. Elita lwowska musiała odnaleźć się w nowych realiach, została bowiem zastąpiona przez urzędników przybyłych z Austrii i Czech. Miasto stawało się coraz bardziej obce dla swoich mieszkańców. Ciekawym spostrzeżeniem jest fakt, że lwowskie elity zostały przez Austriaków zepchnięte na margines, ale nie były represjonowane. Brakowało wzajemnego zaufania, ale z czasem władze austriackie szukały porozumienia z lwowianami, czego dowodem było powołanie samorządu w okresie Wiosny Ludów. Wówczas rozpoczął się długotrwały, i nierzadko trudny, okres powrotu miejscowych elit do życia publicznego. Grupa ta od lat 70. XIX w. tworzyła początki samorządności we Lwowie.

Lwów ze swoimi podstawowymi problemami związanymi ze strukturą i funkcjonowaniem elity władzy został porównany do innych miast monarchii Habsburgów, m.in. do Czerniowiec, Pragi czy Wiednia. Studia komparatystyczne są najbardziej wyraziste w zestawieniu z Krakowem. Konfrontacja tych dwóch największych miast Galicji jest szansą ukazania często niedostrzeganych, a ważnych niuansów, potwierdzających lub obalających różnorakie teorie. Metoda porównawcza to narzędzie w ręku historyka, które bezwzględnie trzeba wykorzystywać w badaniach; jest to jednak praca skomplikowana, wymagająca od badacza rozległych badań, często wykraczających poza penetrowany obszar. W rozważaniach została również zastosowana metoda prozopograficzna (gr. *prósopon* – osoba, twarz, wygląd; *gráphein* – pisać, opisywać), polegająca na holistycznej analizie danych dotyczących przedstawicieli danej grupy. Określoną część społeczeństwa łączą wspólne cechy, np. pochodzenie, wykształcenie czy stan majątkowy. Prozopografia korzysta z narzędzi biografistyki i genealogii, ale uważana jest za „starszą siostrę” obu tych metod. Stefan Kieniewicz uważał, że biografia zbiorowa stanowi „wyższy stopień biografistyki” (s. 14).

Zastosowane metody oraz przemyślana konstrukcja pracy dają szansę wnikliwego spojrzenia na zagadnienia związane z uchwaleniem w 1870 r. Statutu miasta Lwowa. Dokument ten miał niebagatelne znaczenie, ponieważ dał początek samorządowi i określił rolę Lwowa w strukturze władzy państwowej i prowincjonalnej.

Natomiast na wiodącą pozycję wśród innych miast galicyjskich Lwów musiał sobie zasłużyć latami pracy. Miarą sukcesu mieli być ludzie, którzy odznaczeni byli wartościami etycznymi, posiadali doświadczenie w administracji publicznej (ale nie tylko, ponieważ np. radny Apolinary Stokowski był sekretarzem Rady Narodowej Centralnej) i wspierali różne działania *pro publico bono*. Autor dał wyraz przeświadczeniu, że już w pierwszej połowie XIX w. rozpoczął się proces budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Bardzo ciekawym elementem są badania Sroki dotyczące składu osobowego Rady Miejskiej. Wynika z nich, że swoje miejsce w strukturze samorządowej znaleźli nie tylko arystokraci czy duchowni, ale adwokaci, lekarze, przemysłowcy, kupcy i rzemieślnicy. Dzięki demokratyzacji życia publicznego prezydentem mógł zostać nawet kowal lub blacharz (s. 352). Z tym zagadnieniem związany jest tak ważki i interesujący temat jak wybory i kampanie. Atmosferę wyborczą, jej kulisy oraz praktyki (dobre i złe) również odnajdziemy na łamach książki. Nie zabrakło elementów humorystycznych, którymi żyła codzienna prasa. Lwowianie nadawali radnym przydomki o charakterze równie pieszczotliwym, jak i złośliwym. Michał Töpfer był „Naftułą”, Natan Löwenstein „złotoustym Natanem”, a pewien murarz – „Asnykiem”, ponieważ na jednym z posiedzeń dał wyraz swojej niewiedzy na temat Adama Asnyka. Miasto zawrzało, a radny na ulicach był rozpoznawany i chętnie „pouczany”.

Pozycja ma charakter ściśle naukowy, ale dzięki posługiwaniu się przez Autora pięknym językiem jest także podróżą do wiecznie żywego Lwowa, spacerem po jego uliczkach, miejscem spotkań z radnymi i prezydentami oraz poznawaniem świata ciekawskich dziennikarzy.

W swoich rozważaniach Autor doszedł do wniosku, że pomyślny rozwój Lwowa w dużej mierze zależał od decyzji Rady Miejskiej. W jej skład wchodził ludźmi, którym zależało na bezpieczeństwie w mieście, na zdrowiu i edukacji obywateli oraz gospodarce komunalnej i dostępności pracy, a przede wszystkim na poczuciu, że Lwów z prowincjonalnego miasta stał się wielkomiejską aglomeracją. Trzy wielkie narodowości, które tworzyły niepowtarzalny klimat Lwowa: Polacy, Rusini (Ukraińcy) i Żydzi, wspólnie uczyły się i dorastały do demokracji. Autor słusznie stwierdził, że Rada Miejska była jej szkołą, którą każda z tych nacji wykorzystała inaczej (s. 350). Sroka, pisząc o sukcesach, nie zapominał o porażkach. Samorząd nie potrafił uregulować kwestii relacji z mniejszościami narodowymi i religijnymi. Miasto nie zapewniło przyjaznych warunków życia wszystkim mieszkańcom. Warto zadać pytanie, czy jest to wizja możliwa do realizacji. Czy władze miasta są w stanie zapewnić korzystną atmosferę wszystkim jego mieszkańcom, bez względu na pochodzenie czy posiadany majątek? Raczej nie, a przynajmniej badacze dziejów jeszcze nie zanotowali takiego przypadku.

Bez dyskusyjnym walorem pracy Łukasza T. Sroki jest korzystanie z bogatej bazy źródłowej zgromadzonej w archiwach i bibliotekach w Polsce, Austrii i na Ukrainie. Uczony skorzystał z zasobów 16 placówek. Szczególnie ciekawe są materiały zgromadzone w lwowskich archiwach, których zbiory mogą zafascynować niejednego historyka, ponieważ przez wiele lat były poza zasięgiem naukowców z Polski. Analizie zostały poddane tematy wcześniej nieporuszane w historiografii.

Wartość merytoryczna książki nie budzi wątpliwości, natomiast nad stroną redakcyjną można dyskutować. W wykazie skrótów nie zostały uwzględnione dwie jednostki: LNNBU (Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka we Lwowie) oraz HHStA (Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu, Archiwum Państwowe/Archiwum Domu, Dworu i Państwa) (s. 561). Brakuje wyjaśnienia zastosowanego skrótu jednostki archiwalnej udostępniającej rękopisy: APMP (przypis s. 61). W źródłach fotografii są literówki: „2 NO” zamiast „ZNO” – skrót stosowany w całej pracy na oznaczenie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (s. 560). Ponadto w źródłach fotografii w części dotyczącej aneksów brakuje wyjaśnienia, skąd pochodzi fotografia nr 12, przedstawiająca Maksymiliana Thoma. Wynika to najprawdopodobniej z pomyłki redakcyjnej, ponieważ fotografia 11 ma przypisane dwa źródła (s. 560). W przypisach brak konsekwencji w zapisie pozycji ukraińskich i polskich: raz zostaje podany tom w skrócie z oznaczeniem rzymskim („t. I-II”, s. 408), a raz w całości, pisany wersalikami i z oznaczeniem arabskim („TOM 6”, s. 426). Zauważalne są błędy składu i łamania: nieodpowiednie dzielenie oznaczeń (s. 428), nieusunięte notatki redaktorskie (na s. 469: „indeks”, przy nazwisku Russmann Leib). Usterki te mają charakter kosmetyczny, często są zupełnie niezauważalne w trakcie tak zajmującej lektury, ale przy ewentualnych wznowieniach warto je wyeliminować. W założeniach kwestie redakcyjne należą do wydawnictwa, niestety coraz częściej stawia się autora przed bardzo trudnym do zrealizowania zadaniem, oprócz wiedzy merytorycznej wymagając od niego znajomości tajemnic sztuki korektorskiej i redakcyjnej.

Na kartach całej książki widoczne są ślady ścisłej współpracy i przyjaznych kontaktów z ukraińskim środowiskiem naukowym. Książka wywołała duże zainteresowanie nie tylko w gronie lwowskich uczonych, ale również polityków². Tym bardziej uzasadniony jest postulat przetłumaczenia rozprawy na język ukraiński.

Pozycję Łukasza Tomasza Sroki warto polecić wszystkim tym, którzy poszukują ciekawych i istotnych zagadnień badawczych z zakresu tematyki lwowskiej. Autor przeprowadził analizę kwestii, które wymagają opracowania i są szansą stworzenia kolejnych jakże cennych i prekursorskich monografii.

² 2 października 2012 r. odbyła się prezentacja książki w Centrum Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej we Lwowie, na której obecny był m.in. mer Lwowa i przedstawiciel Ministerstwa Kultury. *Презентація книги Лукаша Томаша Сроки*, [on line] <http://www.lvivcenter.org/pl/chronicle/news/?newsid=887>, 20 XII 2012. Czytaj także obszerny wywiad z Autorem na ukraińskim portalu Zaxid.net: Л. Петренко, *Томаш Срока: Мова у міськраді Львова інколи ставала знаряддям протесту*, [on line] http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?tomash_sroka_mova_u_miskradi_lvova_inkoli_stavala_znaryaddyam_protestu&objectId=1270941, 20 XII 2012.